

System a evoluce obratlovců XI

Tetrapoda

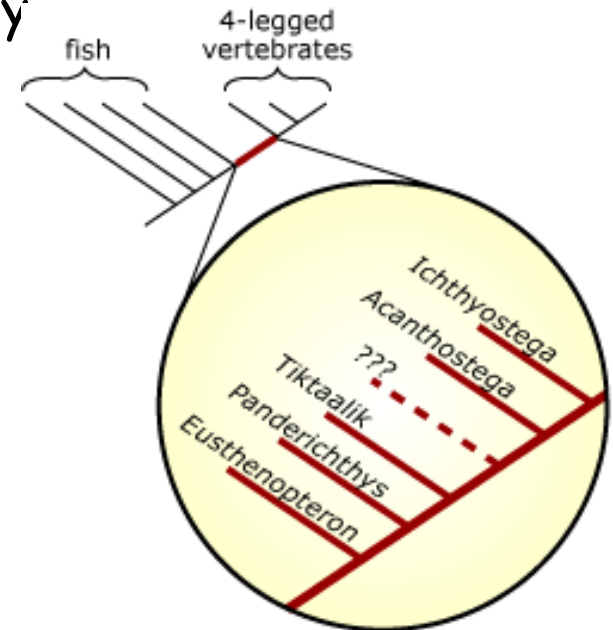
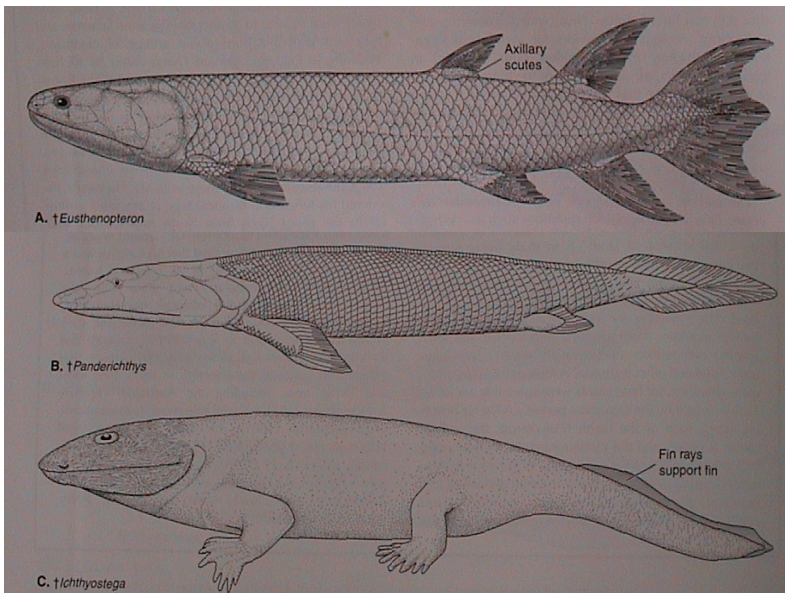
- charakteristika
- systém

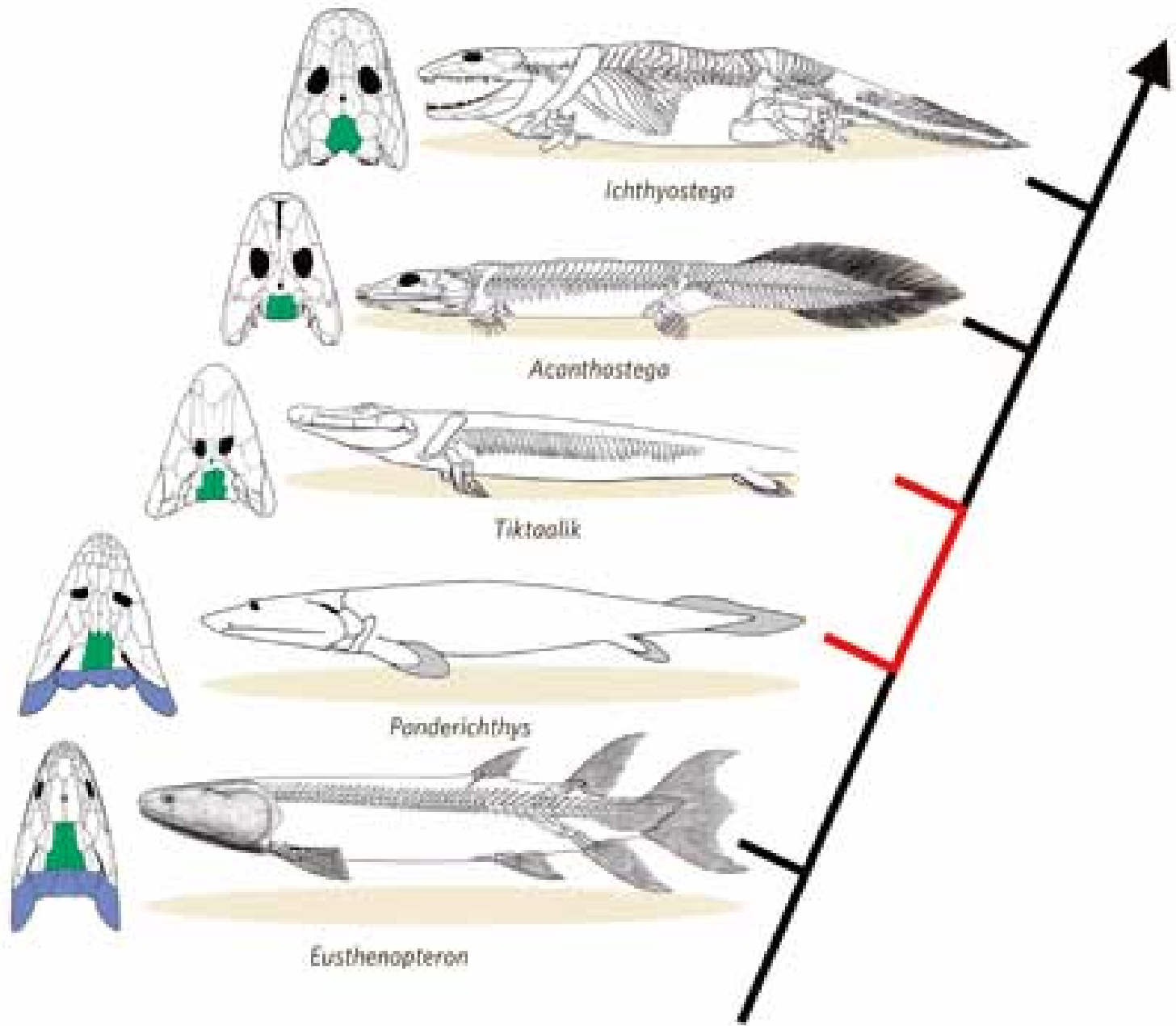

Vznik

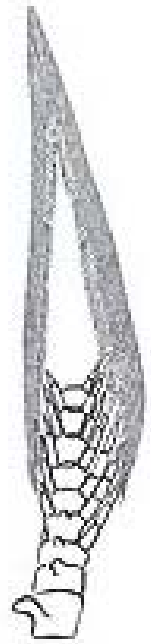
- svrchní devon (oteplení)
- předpoklady:
  - zvyšování obsahu kyslíku v atmosféře, zvedání pevniny a ústup moře, zvyšování potravní nabídky na souši (rozvoj vegetace)
  - schopnost pohybu po souši a dýchání vzdušného kyslíku, adaptace k méně stabilnímu prostředí, ochrana před ztrátou vody

- předkové: „Rhipidistia“ - Osteolepiformes (*Eusthenopteron*, 365 Myr), Panderichthyida (Elpistostegalia) (*Panderichthys*, 380 Myr, *Elpistostege*)
- přechod k tetrapodům: svrchní devon - *Tiktaalik?* (375 Myr, S Kanada, 2006), *Sauripterus* (370 Myr, Pennsylvania, 1998, paprsky - 8 prstů), *Elginerpeton* (368 Myr, Skotsko), *Obruchevichthys* (368 Myr, Litva, Rusko - jen část mandibuly), *Metaxygnathus* (365 Myr, J Aus)
- nejstarší Tetrapoda: *Densignathus* (365 Myr, jen čelist, USA), *Hynerpeton* (360-365 Myr, USA, predace) *Acanthostega* (8+7, 360 Myr, Grónsko, 1987), *Ichthyostega* (7, 363 Myr, Grónsko), *Tulerpeton* (6, Tula, Rusko, značné rozšíření, již Reptiliomorpha - Anthracosauria, marinní sedimenty), jinak sladkovodní sedimenty

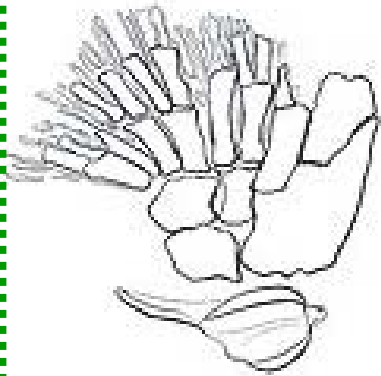

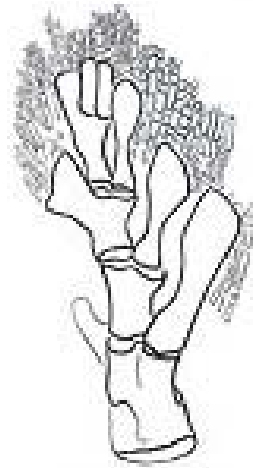
Nature, 440(6), 2006: 757-771.

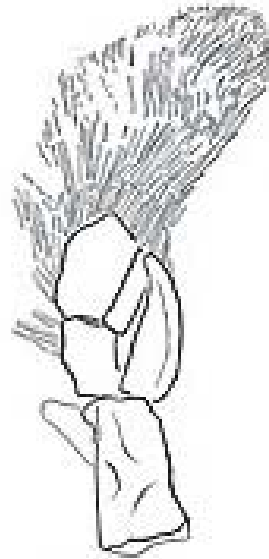
Glyptolepis

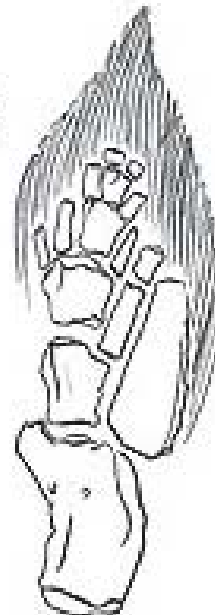
Sauripterus

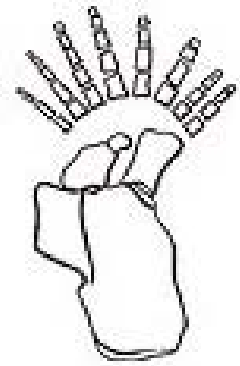
Eusthenopteron

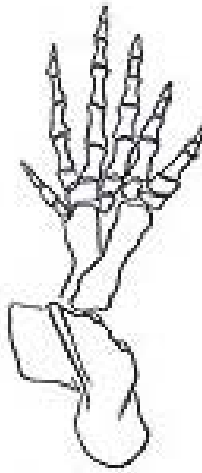
Panderichthys

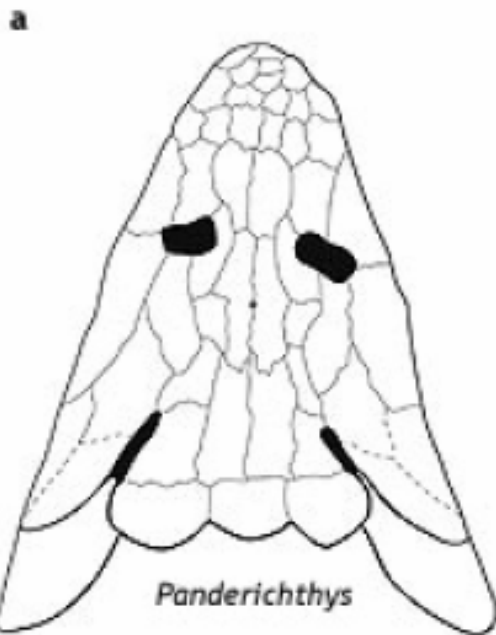
Tiktaalik

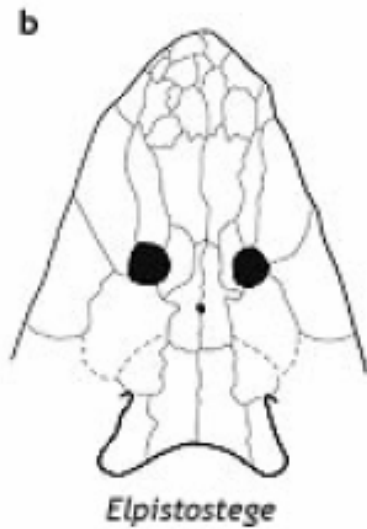
Acanthostega

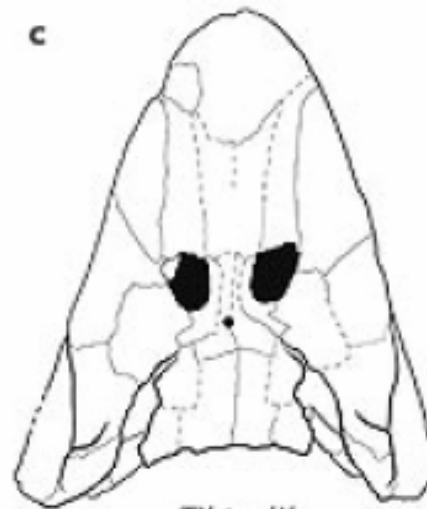
Tulerpeton

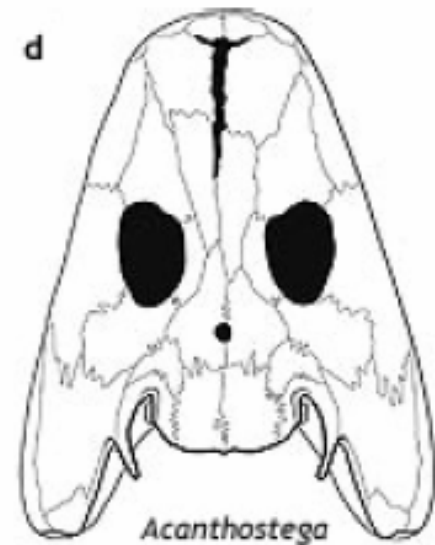
Panderichthys

Elpistostege

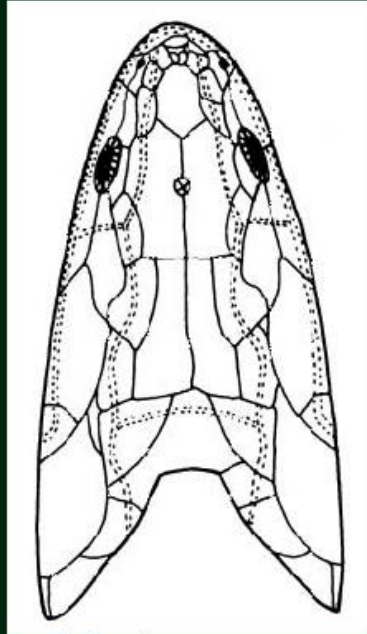

Tiktaalik

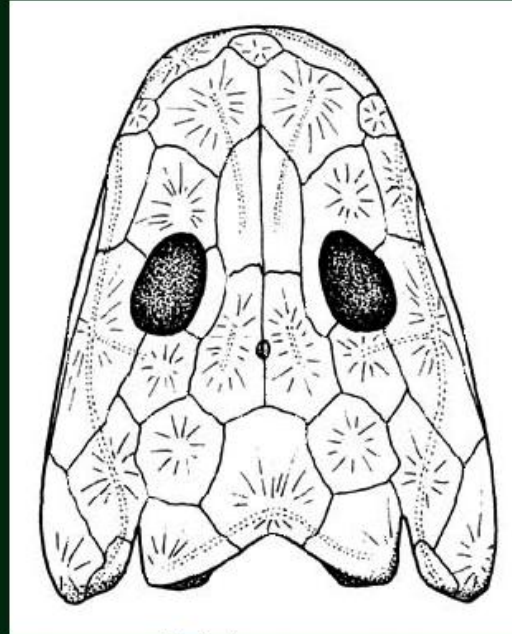

Acanthostega

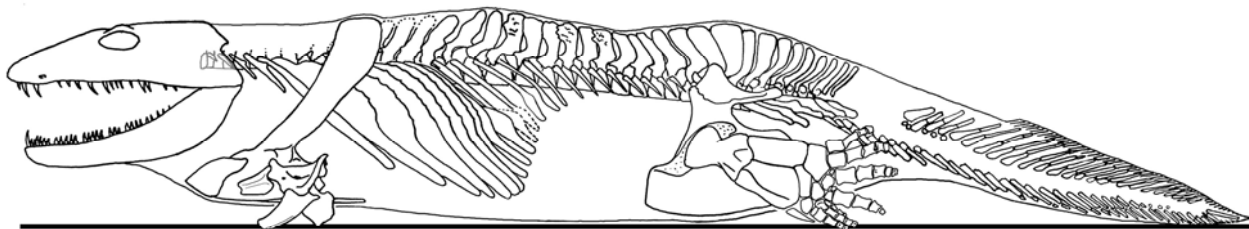
Ichthyostega had a “fishy” skull and a lateral line (!), but the number of bones was reduced.

Eusthenopteron

Ichthyostega

New *Ichthyostega* reconstruction from Ahlberg et al. 2005

Plesiomorfie

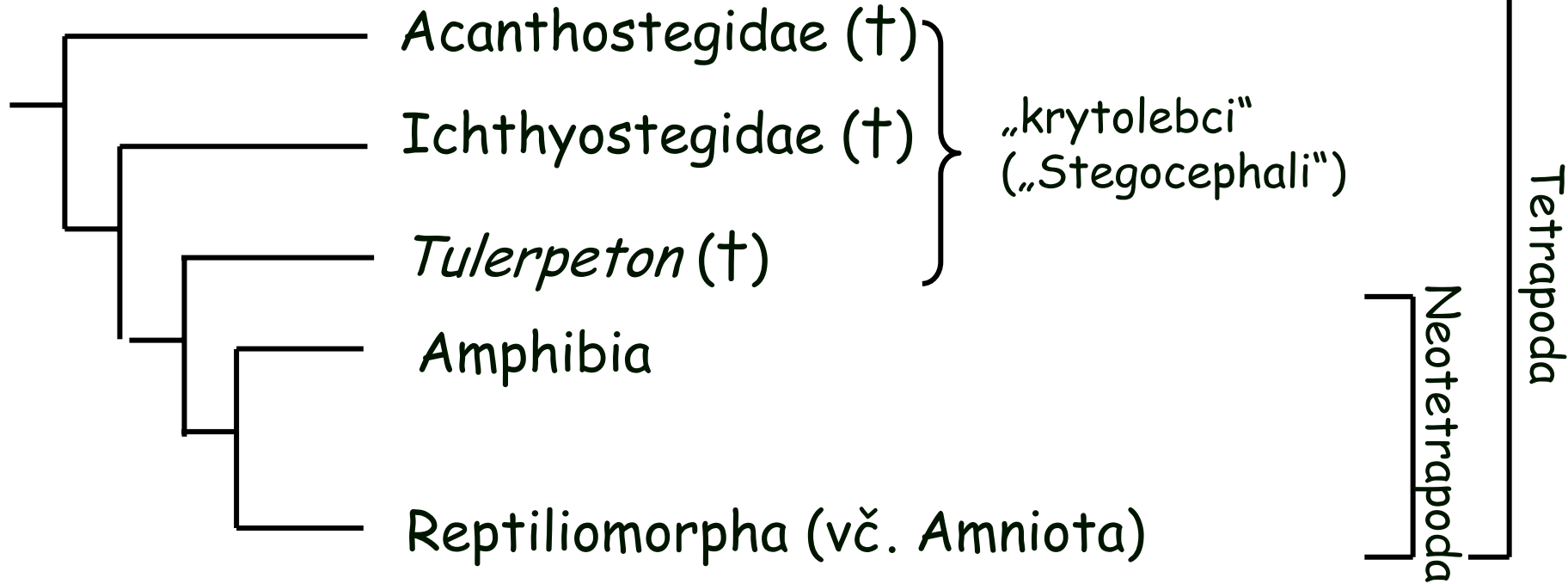
- choany
- sekundární autostylie
- labyrintodontní zuby
- plicní vaky - plíce
- přestavba srdce a oblouků aorty

Apomorfie

- párová chiropterygia, vymizení nepárových ploutví a paprsků
- monospondylní obratle, artikulace obratlů, kloubní spojení lebky s páteří (krční obratel)
- kompaktní kostěné endokranium
- vymizení skřelí, uzavření žaberních štěrbin, hyomandibulare - collumela
- vznik lacrimale, slzný kanálek
- těžiště těla v oblasti pánve a zadních končetin, srůst křížových obratlů a pánve, ztráta spojení mezi lebkou a předními končetinami
- plíce - trachea, larynx
- 2 mozkové pleny
- jazyk se žláznatým polem

System

Tetrapoda

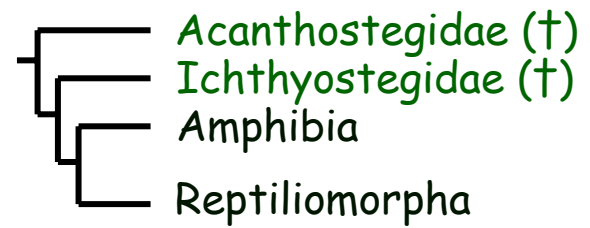
Devon - rané formy (*Acanthostega*, *Ichthyostega*, *Tulerpeton*) - polydaktylie

Hranice devon-karbon - Romerova mezera - (25 mil. let)

Karbon - pokročilé formy (Temnospondyli) včetně forem blízkých plazům (Reptiliomorpha: Anthracosauria) - pentadaktylie

Acanthostegidae (†) Ichthyostegidae (†)

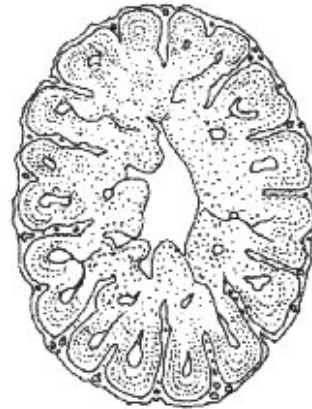
dříve 2 vymřelé podtř.

A. Apsidospondyli (Labyrinthodontia - vráskozubí) se 2 řády:

1) **Ichthyostegalia** - Acanthostega (370 mil. let), Ichthyostega, Tulerpeton (6 prstů)

2) Anthracosauria - patří k Reptiliomorpha, dom. párové pleurocentra

2 m

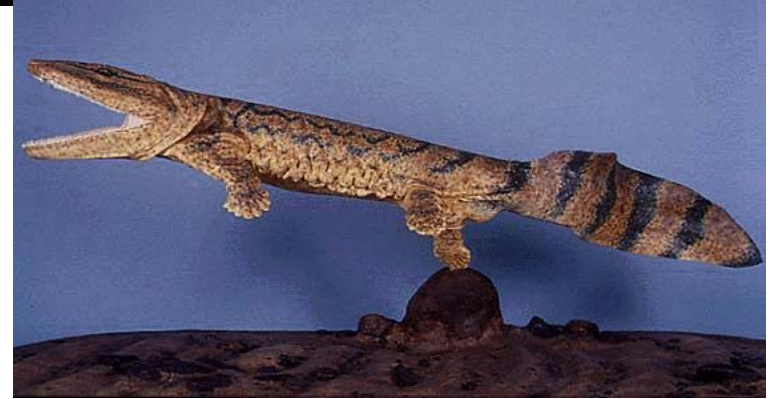
labyrinthodontní zub

Ichthyostega

diplospondylní obratle, silné krycí kosti na lebce, silná žebra a pletence končetin, kožní pancíře, labyrinthodontní zuby, nestabilizovaný počet prstů - 4-8, **chybí karpální a tarsální elementy** - končetiny jen k posunu po břiše

B. Lepospondyli (srostloobratlí)

Acanthostega
8 prstů

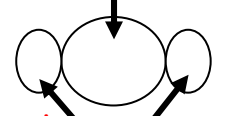
Ichthyostega
7 prstů

Nejstarší tetrapod
Obruchevichthyes (Litva) - svrchní devon

labyrintodontní zuby

intercentrum

pleurocentra

tělo obratle:

intercentrum + párová pleurocentra

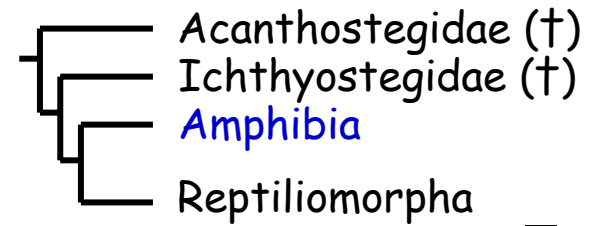
Kombinace aquatických a terestrických znaků

- pozůstatky žaberního aparátu
- zachovány kanálky proudového orgánu na hlavě
- zbytky šupin, paprsky v ocasní ploutvi,

Ichthyostega (Dev)

System

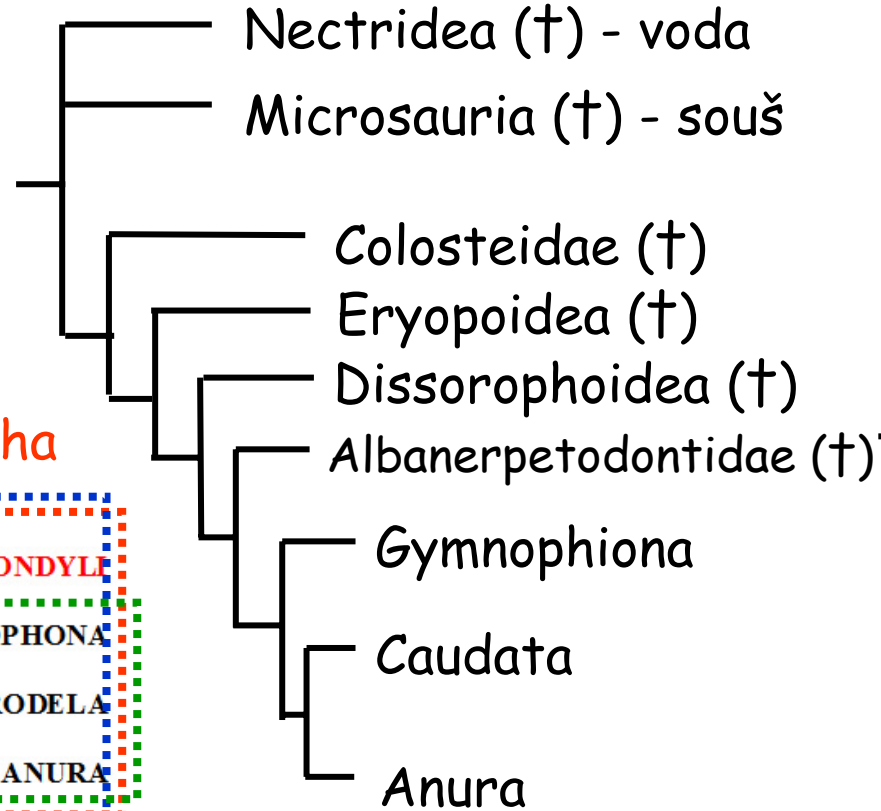
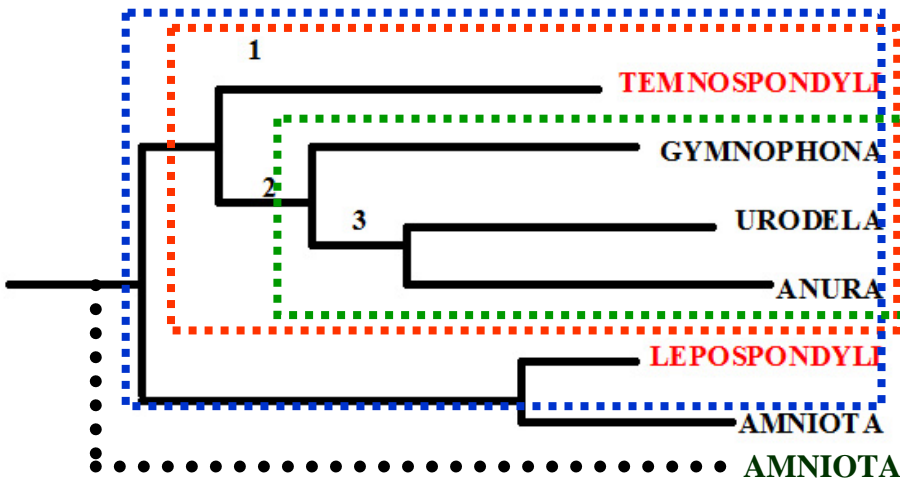

Amphibia

- zápěstí a zanártí vytvořeno
- redukce prstů na ruce (4)
- vývoj přes larvu

Amphibia

Batrachomorpha

Lissamphibia

Frost et al. (2006) - Lissamphibia = monophylum (2)

Benton (2005), Anderson (2008) - Temnospondyli + Lissamphibia = sesterské taxony

Osifikace těl obratlů: intercentrum a pleurocentra

Raní tetrapodi:

intercentrum + pleurocentra

Lepospondyli:

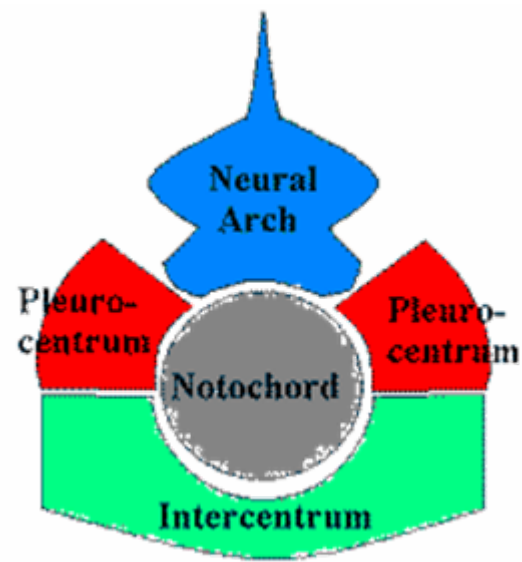
nerozlišeno

Temnospondyli:

intercentrum (ic)

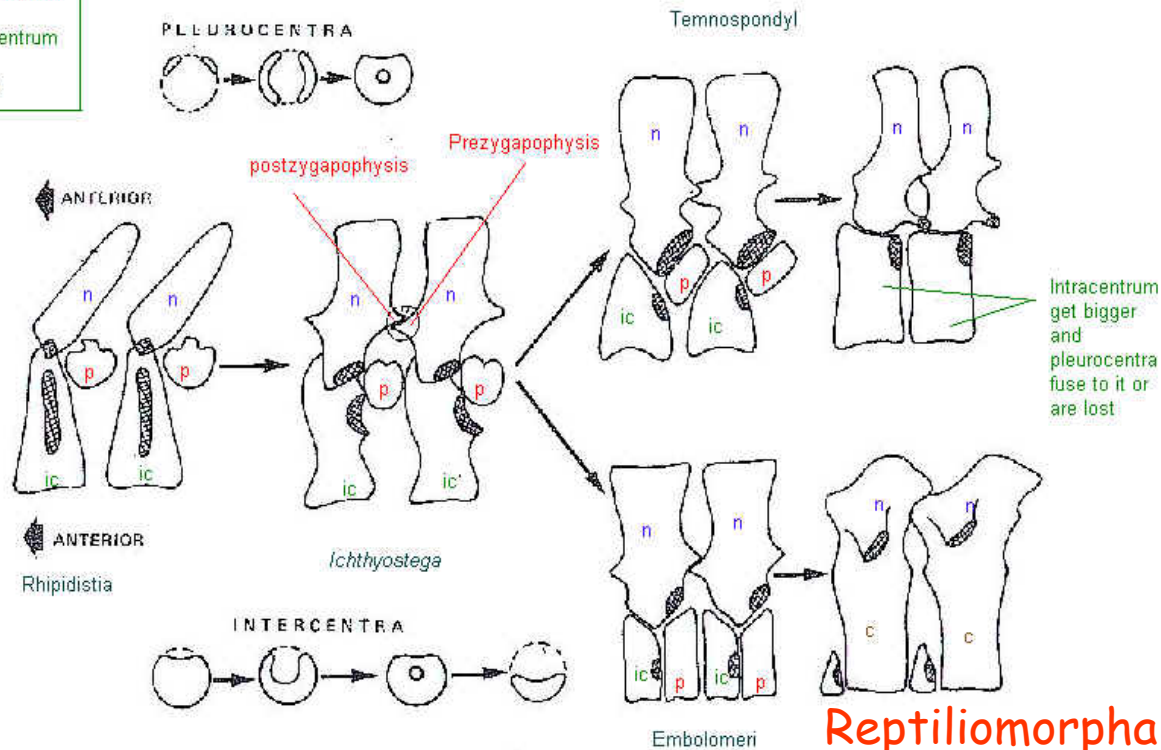
Reptiliomorpha (Amniota):

pleurocentra (p)

n = neural arch
p = pleura centra
ic = intercentrum
c = centra

Temnospondyli

Benton (2005)

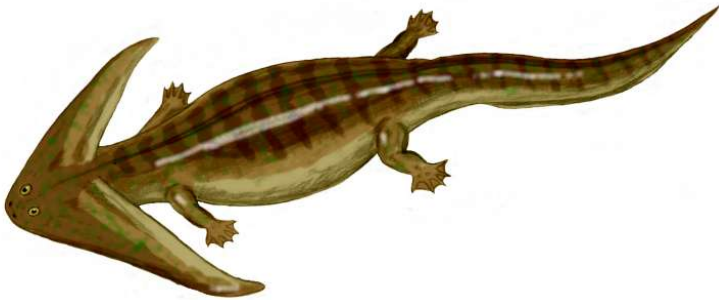
Reptiliomorpha

„Lepospondyli“

(„srostloobratlí“)

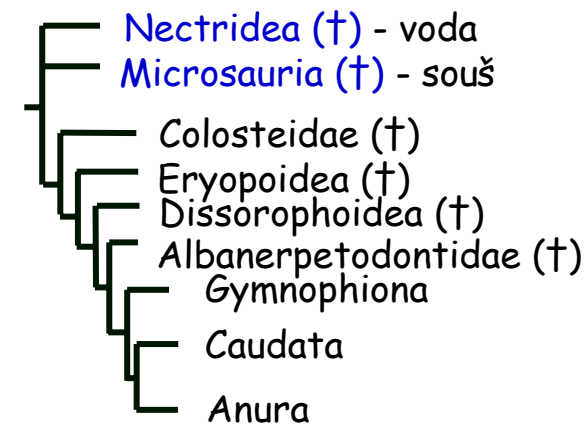
- rozpad na několik řádů vymřelých obojživelníků
- od karbonu do permu
- hadovité tělo
- osifikační centra obratlů nerozlišena
- zuby bez zvrásnění

Nectridea

Diplocaulus (1,3m, perm, Nectridea)

Eoscopus - lebka

Microsauria

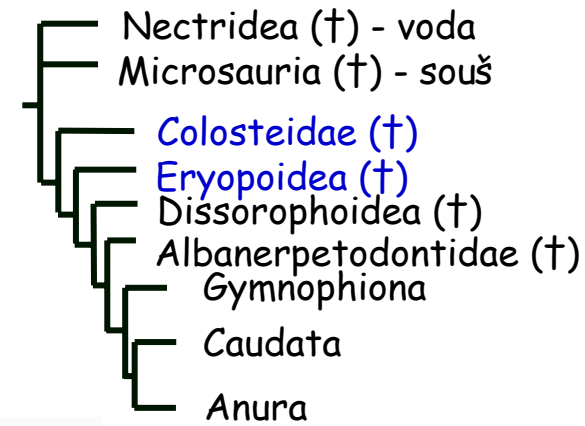

Microbrachis (15 cm, karbon, u Nýřan)

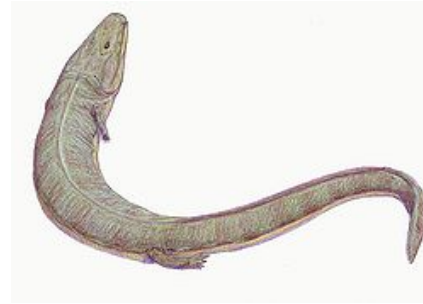

Temnospondyli

- segmentovaná páteř
- tělo obratle: **dom. intercentrum**
- gracilní collumela v kontaktu s bubínkem - přenos zvuku vzduchem
- od raného karbonu, permská radiace
- *Mastodonsaurus* - spodní trias (6m)

Colosteidae (†)

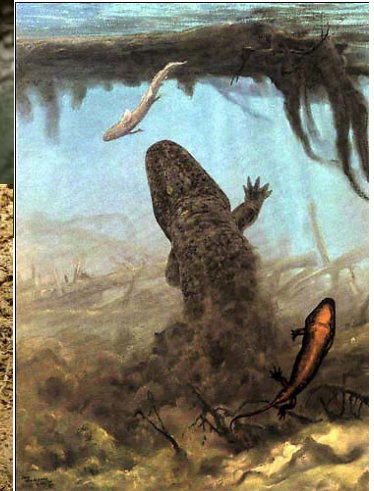
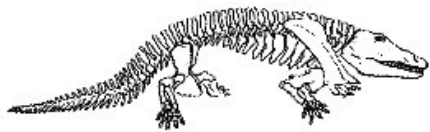
Colosteus

Eryopoidea (†)

karbon-perm, specializovanější, život jako dnešní krokodýlové

Eryops

Dissorophoidea - dvouhroté zuby,
korunka oddělena od báze zubu stopkou,
od karbonu do triasu

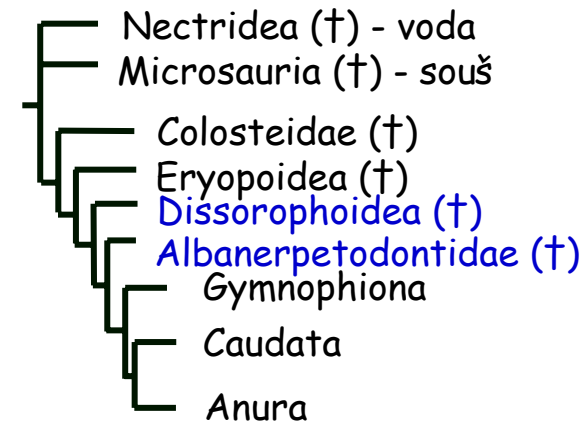
Zygosauros

Albanerpetontidae (†) - Allocaudata (†)

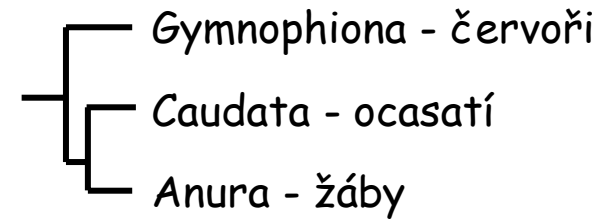
- od střední jury do pliocenu, S Am a Evropa (kmenový taxon
Lissamphibia)

Albanerpeton

Lissamphibia - obojživelníci

- nahé slizké tělo, tenká slabě rohovatějící kůže
- ztráta akvatických znaků při metamorfóze larvy: redukce ploutevního lemu, rozvoj párových končetin, larva - herbivorní, adult - carnivorní - přestavba úst
- 3 typy dýchacích orgánů: vnější a vnitřní žábry, plíce, integument
- sladkovodní původ, chybí mořské formy
- ektotermní, letargie: estivace, hibernace
- max.: *Andrias davidianus* (1,8 m, 10 kg), *Conraua goliath* (40 cm, 7 kg), červor *Caecilia thompsoni* (1,52 m)
- min.:
  - Psyllophryne didactyla*
ropušenka dvouprstá
- 9,8 mm
(Brachycephalidae)
  - Sminthilus limbatus*
bezblanka nejmenší
11,5 mm (Leptodactylidae)

Eleutherodactylus iberia
- 1996, 10 mm
(Leptodactylidae)

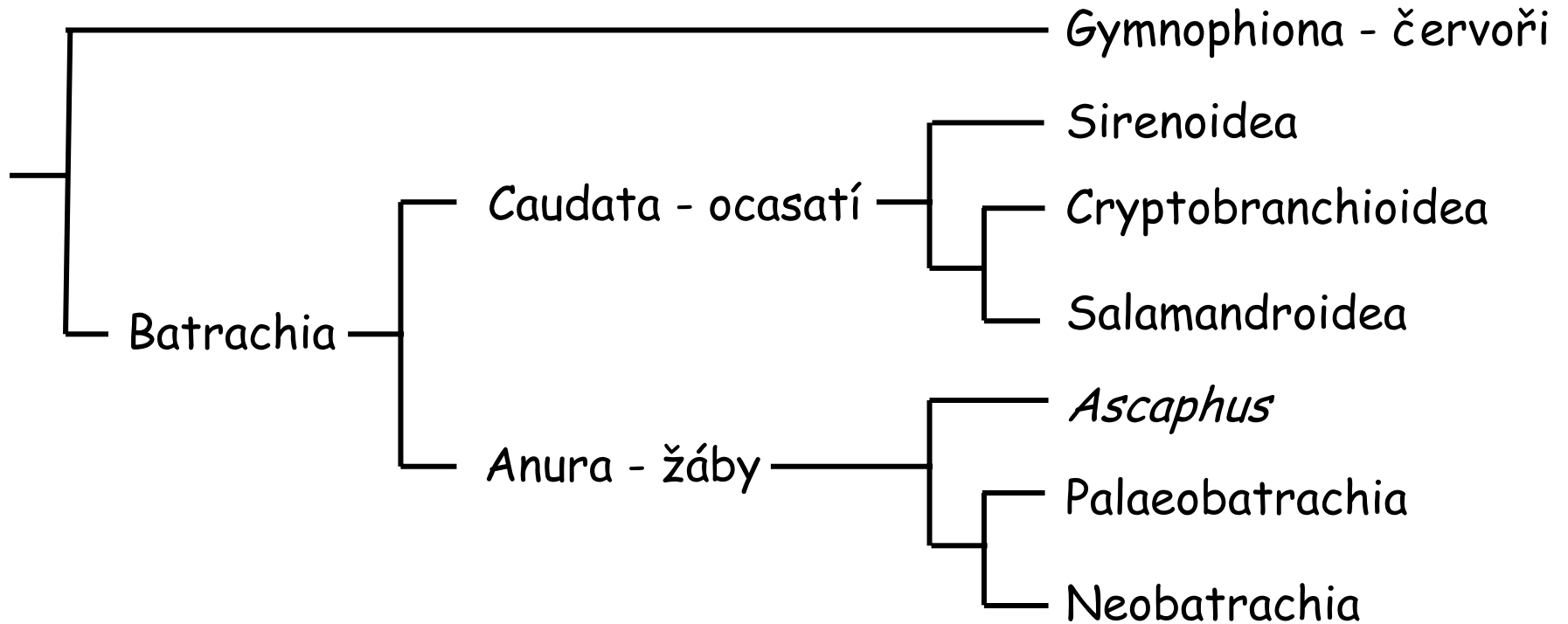

Morfologie (Lissamphibia)

- četné **mnohobuněčné slizové (i jedové) žlázy** - kožní dýchání
- osifikovaná kostra, obratle amphicélní, opisthocélní i procélní obratle, 1. krční obratel - atlas, axis není vytvořen, **žebra zkrácená** - jen u ocasatých, sternum u žab
- **bikondylní lebka, redukce dermatocrania** (17 párů u ryb - 7 u obojživelníků), primární patro - báze neurocrania, sek. autostylie, collumela, bez skřelí
- lopatkové pásmo: krycí - clavícula u žab, náhradní - scapula, procoracoid + chrupavky, spojení se sternem, bez spojení s lebkou, **na přední končetině 4 prsty**
- pánevní pásmo: tenké kůstky - ilium, ischium (kost), pubis (chrupavka) - pánev spojena s páteří, na zadní končetině 5 prstů; u žab srůstá - os antebrachii, os cruris, urostyl
- svalstvo: myomery zřetelné u ocasatých, velké svaly - zádový a břišní, svalstvo končetin
- mozek: hemisféry koncového mozku s palliem, koordinační ústředí - tectum středního mozku, malý mozeček
- smysly: chemoreceptory - chuť v ústech, hltanu, na papilách jazyka - pohárky; čich - nosní chodby (nares - choany), vomeronasální (Jacobsonův) orgán; proudový orgán jen u larev, ucho - velký sacculus, v lageně papilla basiliaris + **papilla amphibiorum**, u žab tympanum s columellou, u ocasatých operculum - chvění z lopatky na oválné okénko, u červořů chybí střední ucho; oko - barevné vidění, posun čočky od sítnice (m. protractor lentis), 3 víčka (mžurka), u žab parietální oko, muskulatura oka - **mm. retractor et levator bulbi**

- TS: svalnatý pohyblivý jazyk, zuby homodontní, polyfiodontní, zuby často i na patře, larvy rohovitě odontoidy, **polykání zatahováním očních bulev (mm. retractor et levator bulbi)**, kloaka, velká játra se žlučníkem
- DS: larva - vnější kožní žábry, 3 páry vnitřních žaber jen u pulců žab, u dospělých tenkostěnné plíce, pumpování vzduchu spodinou úst, u žab - rezonanční měchýřky samců, kožní dýchání, dýchání sliznicí ústní dutiny
- CS: larva - rybího typu, ale již 2 síně; dospělec - plicní oběh, krkavice - oblouky aorty (1-2 páry) - plicněkožní tepny (a. pulmocutanae), někdy ductus caroticus, ductus arteriosus; žíly - kardinální žíly, Cuvierovy chodby; nepárová zadní a párové přední duté žíly, plicní a kožní žíly ústí do Cuvierových chodeb a ty do L síně, duté žíly do P síně
- VS: larva - holonefros (červoři), ostatní pronefros a opistonefros, dospělci jen opistonefros bez metamerie, primární močovody
- PS: gonády vedle ledvin, varlata + Wolfova chodba (vpředu jako chámovod, vzadu chámomočovod, vaječníky + Müllerova chodba, bobtnající obal vajíček, žlutá nebo oranžová **tuková tělesa**, metamorfóza larvy řízena tyroxinem, u ocasatých často neotenie (pedomorfie)
- Ekol: teplota, vysoká vlhkost, chemie substrátu; živočišná potrava, býložraví jen pulci, epigamní projevy, **spermatofory** u ocasatých, **amplexus** u žab, kopulace u červořů

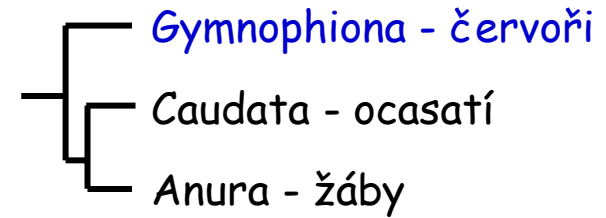
Lissamphibia - obojživelníci

Gymnophiona - červoři

J a stř. Amerika, tropická Afrika,
Indie, od spodní jury

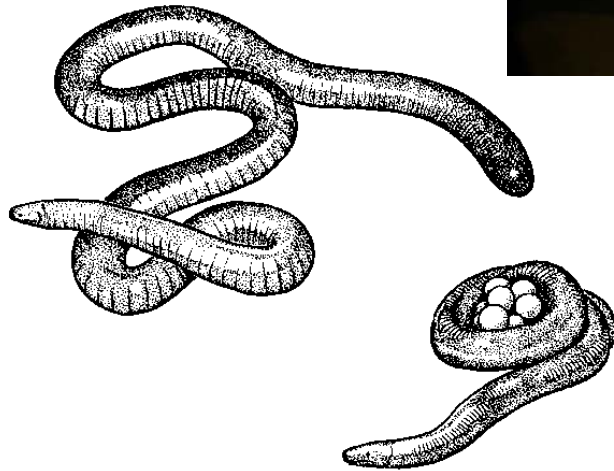
3 čeledi, 34 rodů, 159 druhů

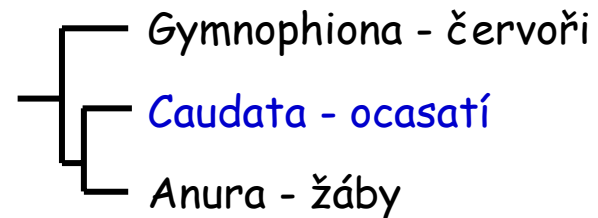
Bez končetin, červovitý trup, zevně kroužovaný, osifikovaná kompaktní lebka, život ve vodě nebo půdě - redukované oči, silná dolní čelist (silný stisk), v kůži často osifikované šupinky, vnitřní oplození, kopulace - v kloace phallogonium, oviparie i viviparie, mladí jedinci ozubení - vyhrabávání se, k ukousávání děložní sliznice matky

Gymnophiona - červoři
Caudata - ocasatí
Anura - žáby

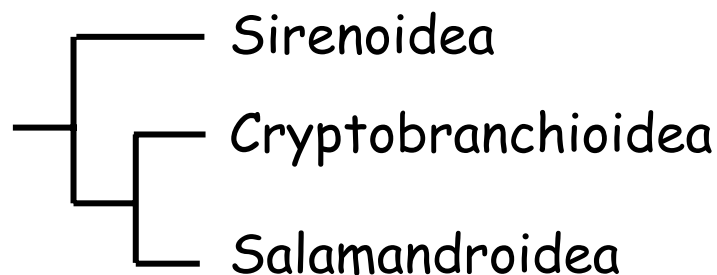

Batrachia = Caudata + Anura: systém tympanum-columella + operculum (lopatkové svaly) - ovalné okénko, redukce krycích kostí lebky

CAUDATA - OCASATÍ (severní polokoule), 8 čeledí

dlouhé tělo s ocasem, pedomorfóza (neotenie)

Sirenoidea = Sirenidae - surýnovití

Cryptobranchioidea = Cryptobranchidae - velemlokovití
Hynobiidae - pamlokovití

Salamandroidea = Amphiumidae - úhoříkovití
Plethodontidae - mločíkovití
Salamandridae - mlokovití
Ambystomatidae - axolotlovití
Proteidae - macarátovití

Sirenidae (2;3) - surýnovití
jv. USA, až 1m

larva

trvale neoteničtí (pedomorfie) s **vnějšími žábry**, hadovité tělo, plochý ocas s lemem, jen přední končetiny, bez víček, bez čelistních zubů, vpředu rohovitě lišty (zobák), patrové zuby v políčkách, mezikomorová přepážka v srdci, asi vnější oplození, v bahnitých vodách chudých na O_2

Sirenidae - surýnovití

Cryptobranchidae (2;2) - velemlokovití

Jap, Čína, sv. S-Ameriky, až 1,8 m,
trvale vodní, larvy ztrácejí žábra,
dýchání ústní sliznicí a kůží, bez víček,
vnější oplození, zprohýbaná kůže a
boční kožní lem

velemlok - *Andrias*

velemlok - *Cryptobranchus*

Hynobiidae (5:31) - pamlokovití (Asie)

do 15 cm, 5-prsté zadní nohy, funkční plíce
patrové zuby v políčkách nebo příčných řadách

pamlok - *Batrachuperus*

pamlok - *Hynobius*

Amphiumidae (1;3) - úhoříkovití

ju. S-Ameriky, až 1 m, trvale pedomorfni, ale v dospělosti bez vnějších žaber a s plícemi, ale i 1 pár žaberních štěrbin, bez jazyka, víček, 2 páry drobných končetin s 1-3 prsty, zuby na čelistech, patrové zuby rovnoběžně s čelistními, nepravé vnitřní oplození

úhořík - *Amphiuma*

Plethodontidae (20;280) - mločikovití

Amerika, Evropa, **kožní dýchání, bez plic**,
patrové zuby v příčných řadách nebo v
liniích protažených dozadu, larvy se 3-4
páry ž.š., nasolabiální rýha - hledání
potravy, partnera, 3-30 cm

mločík (*Plethodon*)

mločík (*Bolitoglossa biseriata*)

© John White

mločík (*Hydromantes italicus*)

mločík (*Hydromantes*)

Salamandridae (14;55) - mlokovití

mlok (*Salamandra*)

Holarktis, ozubené
čelisti, opistocoelní
obratle, plíce, ovo-,
ovoviviparní, řady
patrových zubů
protaženy dozadu,
aposematické zbarvení,
svatební zbarvení samců

Salamandridae - mlokovití

čolek (*Triturus*, *Mesotriton*, *Lissotriton*)

žebrovník (*Pleurodeles*)

larva

Ambystomatidae (4:60) - axolotlovití

S-Amerika, Mexiko, až 35 cm, robustní, pozemní, samice se rozmnožují i gynogenezí, patrové zuby v příčných řadách, larvy se širokou hlavou a 4 páry žaberních štěrbin, častá pedomorfóza

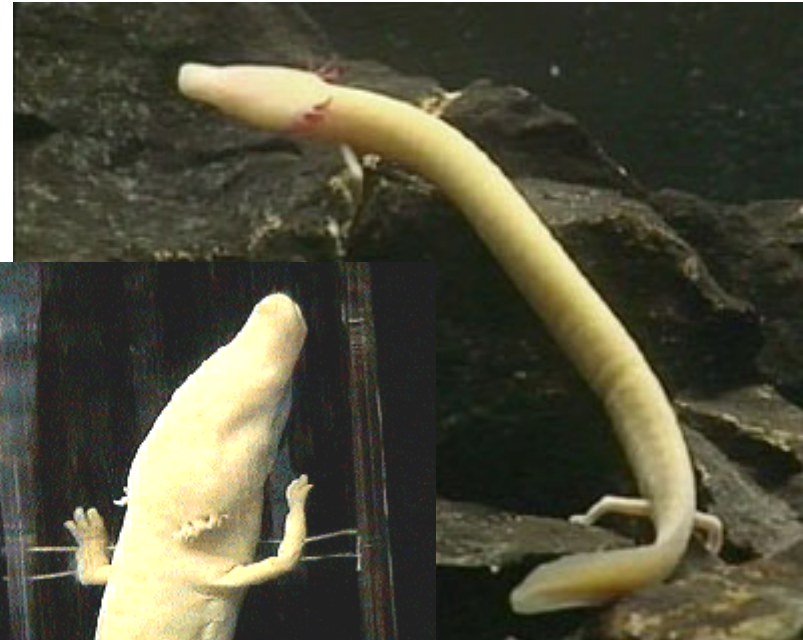
axolotl - *Ambystoma*

Proteidae (2;6) - macarátovití

Sv. S-Ameriky, Slovinsko, do 50 cm,
trvale pedomorfní, s vnějšími žábry,
chybí maxila, drobné končetiny,
žábronoši: 4+4 prsty, pigmentování, s
očima, červené žábry; macarát:
bez očí, víček a pigmentu, 3+2
prsty, troglobiont s nepravým
vnitřním opl., i pigmentace a oči
- *P. anguineus parkelj*

macarát jeskynní - *Proteus anguineus*

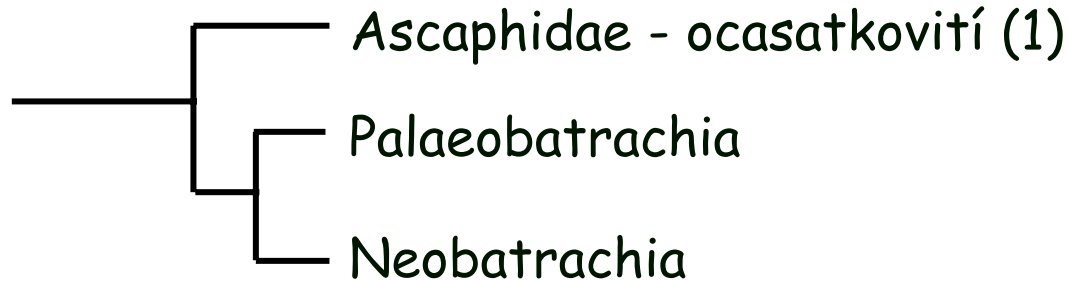
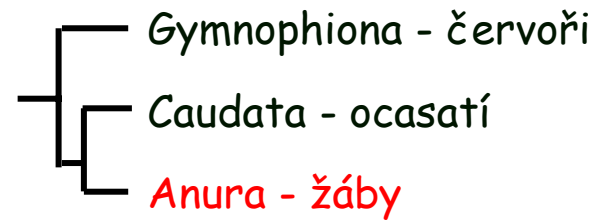
žábronoš - *Necturus*

ANURA - ŽÁBY

od triasu, 9 volných obratlů + urostyl, prodloužená pánev, ztráta ocasu, dlouhé nohy, skákání, vokalizace, nad 5000 rec. druhů, 22-27 čeledí

Palaeobatrachia:

Leiopelmatidae - leiopelmovití (4)

Pipidae - pipovití (30)

Discoglossidae - kuňkovití (20)

Pelobatidae - blatnicovití (95)

Pelodytidae - blatničkovití (2)

Neobatrachia:

Bufoidea - ropuchovití (380)

Hylidae - rosníčkovití (600)

Leptodactylidae - hvízdalkovití (900)

Dendrobatidae - pralesničkovití (175)

Ranidae - skokanovití (650)

Rhacophoridae - létavkovití (220)

Rhinophrynidae - bachratkovití (1)

Phrynomeridae -

Microhylidae - parosničkovití (320)

Pseudidae - žabicovití (5)

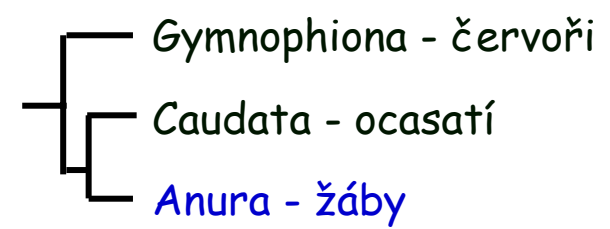
Rhinodermatidae - nosatkovití (2)

Centrolenidae - rosněnkovití (55)

....

Ascaphidae (1;1) - ocasatkovití

Ascaphus truei

zap. S-Ameriky, sesterský taxon k ostatním žábám, ocas bez kostry, ke kopulaci, krátká žebra, amficélní obratle

Leiopelmatidae (4) - leiopelmovití, starobylá čeleď, Nový Zéland

Pipidae (4;30) - pipovití (Afrika, J-Amerika)
bez jazyka, opisthocélní obratle, zuby na horní
čelisti nebo chybí, rudimentární žebra

Pipa

Xenopus

3 vnitřní prsty na zadních nohách s rohovitými drápkami

Discoglossidae (5;20) - kuňkovití (Eurasie)
terčovitý přirostlý jazyk, opistocélní obr.,
rud. volná žebra, (i *Bombinatoridae*+*Alytidae*)

Alytes

Discoglossus

Bombina

Pelobatidae (8;95) - blatnicovití
Procélní a amficélní obr., zuby jen v
horní čelisti, vychlípitelný jazyk
Pelobates

Megophrys nasuta

Scaphiosus - blatnice
USA, vývoj - 14 dnů

Pelodytidae (1;2) - blatničkovití
Evropa, Kavkaz

Bufo (19;380) - ropuchovití (Evropa, Afrika, Asie, stř. a J-Am, *Bufo*)

Bufo americana

Epidalea calamita

Bufo bufo

Pseudepidalea viridis

Zavalití, parotidy, procoelní obr.,
bezzubá ústa, vychlípitelný jazyk, Bidderův orgán samců - larvální tkáň vaječníků

Bufonidae - Atelopidae (2;31) - stř. a J-Amerika

Atelopus

Atelopus spumarius

Nectophrynoides viviparous

Hylidae (600) - rosníčkovití

Agalychnis - listovnice

Na konci prstů kruhové přísavky (arborikolní), štíhlé, pestře zbarvené, procélní obr., zuby na horní čelisti a patře

Hemiphractus

Phyllomedusa - listovnice

Dyscophus guineti (Microhylidae)

Kaloula pulchra

Hylidae:

Hyla - rosnička

Hyla - rosnička

Trachycephalus resinifictrix

Hyla picturata

Hyla arborea - r. zelená

Hylidae (Pelodryadidae) - Austrálie

Cyclorana - hrabalka

Leptodactylidae (900) - hvízdalkovití - stř. a J-Amerika

Rheobatrachus silus - hvízdalka žaludková

Ceratophrys - rohatka

vývoj pulců v žaludku

*Ceratophrys
ornata*

Leptodactylidae (900) - hvízdalkovití - stř. a J-Amerika

bezblanky (*Eleutherodactylus*)

vodnice (*Telmatobius*)

Eleutherodactylus myersi

Eleutherodactylus petersorum

*Pseudophryne
corroboree*

Eleutherodactylus cf suetus

Leptodactylus fallax

Dendrobatidae (3;175) - pralesničkovití - dendrobatovití (stř. a J-Am)

Dendrobates

Dendrobates (Oophaga) lehmanni

Dendrobates leucomelas

Dendrobates azureus

Dendrobates histrionicus

Dendrobates auratus

Phyllobates terribilis

myrmekovorní; „krmná“ vajíčka pulcům, šípový jed

Ranidae (44;650) - skokanovití (Afrika, Asie, Aus, Rana - všude)

Conraua goliath

Rana temporaria

Rana dalmatina

Lithobates catesbeiana

Lithobates pipiens

Pelophylax kl. esculenta

Dlouhé nohy, ozubená hor. čelist a patro, vymrštitelný jazyk, procélní obratle, poslední ale amficélní

Rhacophoridae (18;220) - létavkovití (Afrika, Asie, Madagaskar)

Rhacophorus

Mantidactylus pulcher

Polypedates leucomystax

prodloužené prsty s blanami

pěnová hnízda na listech
nad vodou

Centrolenidae (4;55) - rosněnkvití

J-Amerika

Centrolene

Centrolene ilex

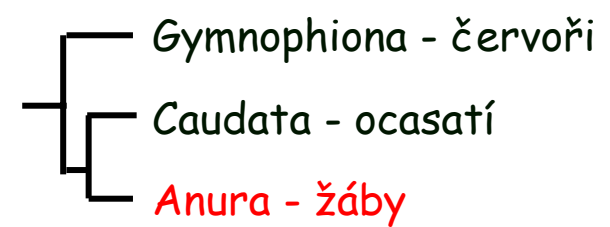
Rhinodermatidae (1;2) - nosatkovití

J-Amerika

Vývoj pulců v rezonančním
měchýřku na hrdle samce

Rhinoderma darwini - nosatka vačnatá

Anura - žáby

Rhinophrynidae (1;1) - bachratkovití (stř. Amerika)

Phrynomeridae (1;3) - stř. a J-Afrika

Microhylidae (58;320) - parosničkovití (Afrika, Madagaskar, stř. a J-Amerika, Asie, Nová Guinea), otylky

Pseudidae (2;5) - žabicovití (J. Amerika)